

KÖZLEMÉNYEK

MOLNÁR ANDRÁS

KATONAI KARHATALOM A REFORMKORI MEGYEGYŰLÉSEKEN

Horváth Mihály a reformkor politikatörténetét taglaló alapvető művében, az adminisztrátori rendszer bevezetéséről szólva éppen csak megemlítette: a „kormány egy rendeletében gondoskodott arról is, hogy a katonai karhatalom használatát, mit addig a törvényhatóság maga határozott csak el, ezentúl a főispán s adminisztrátor, sőt azon reményben, hogy ennek a tisztikart is a maga pártjából sikerülend megválasztania, az alispán is elrendelhesse anélkül, hogy erre nézve a megye irányában felelősséggel tartoznék”.¹ Ez az ominózus intézkedés nem más volt, mint a helytartótanács 1845. június 10-én, 29 379. sz. alatt kiadott rendelete, amely egészen pontosan így hangzott:

„Naponta sűrűbbek lévén az esetek, mellyekben a törvényhatóságok által katonai hatalomkar szorgalmaztatik, ezek kiszolgáltatása iránt a katonai renddel fentartandó szükséges egyetértés tekintetéből azon szabály állapított meg: hogy valamint a körülmények, mellyekben a közcsend és személyes bátorlét tekintete katonai beavatkozást igényel, két félek, u[gy] m[í]nt: előre láthatók vagy rendkívüliek lehetnek, úgy az elsőkre nézve ugyanakkor a hatalomkar a megyei főispán, vagy annak helyettese, nem különben az alispán hivatalos felszólítására, – a másod rendűekre, az az rendkívüliekre és így halasztást nem szenvedőkre nézve pedig a járásbeli szolgabírónak maga járását illetőleg szinte hivatalos megkeresése folytán is az illető katonai parancsnokságok által tüstént kirendeltessék; ez utóbbiak irányában mindazáltal olly világos kikötéssel, hogy ezek eljárásukért felelősök maradván, tetteikről a megye kormányát rögtön értesíteni tartozzanak.”²

A helytartótanács rendeletére pártállásuknak megfelelően reagáltak a vármegyék közgyűlései. A konzervatív többségű, vagy ingadozó megyék egyszerűen tudomásul vették, míg az ellenzéki szellemű törvényhatóságok határozottan tiltakoztak ellene és megtagadták a végrehajtását. Felismerték ugyanis annak a veszélyét, hogy az elszámolás korábban viselt felelőssége alól ezúton felmentett megyei előljárók adott esetben saját politikai meggyőződésük szerint élhetnek vissza a kezükre játszott korlátlan hatalommal. Valóban, a rendelet mindennemű felelősség terhe alól feloldozta volna a főispánokat, helyetteseiket és az alispánokat: nem csupán előzetesen, de még utólag sem kellett volna a törvényhatóságok hozzájárulását kérniük a katonai karhatalom bevetéséhez. A helytartótanács intézkedéséből azonban nemcsak közjogi problémák adódtak; az állandó katonaság felállítása (1723) óta tisztázatlan volt a katonai karhatalommal való rendelkezés törvényi háttere. Az ellenzék emlékezetében még élénken éltek azok az események, amikor a kormány politikai céljainak elérése érdekében az ország törvényeibe ütköző módon alkalmazta a katonai karhatalmat. Mielőtt tehát

1 *Horváth Mihály*: Huszonöt év Magyarország történelméből. 2. jav., bőv. kiad., Pest, 1868. 3 k., 62. o.

2 Zala Megyei Levéltár (ZML) Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai (kgy. ír.) 1845:2812.

ismertetnék azt, hogy miként fogadták a liberálisok, nevezetesen a Deák Ferenc nevével fémjelzett zalai ellenzék a helytartótanács rendeletét, röviden utalnunk kell arra, hogy milyen korábbi események következtében vert gyökeret az ellenzék soraiban a katonai karhatalom bevetésétől való idegenkedés, félelem.

A cs. kir. katonaság „alkotmányba ütköző” karhatalmi bevetésére a napóleoni háborúkat követően első ízben azután került sor, hogy 1822 őszén a magyar vármegyék sorra visszautasították és törvénytelennek minősítették I. Ferenc két (1821. április 4-én és 1822. augusztus 13-án kiadott) rendeletét. Előbbiben 28 ezer fős újonchátralék azonnali kiállítását, utóbbiban pedig a hadiadó ezüstben történő beszedését rendelte el az uralkodó. Miután számos megye következetesen ragaszkodott ahhoz a véleményéhez, hogy e két tárgyban csak az országgyűlésnek van joga dönteni, az önkényes rendeleteket nem hajtották végre és álláspontjukat a királyi biztosok „rábeszélésére”, fenyegetőzésére sem változtatták meg, drasztikusabb eszközökhöz nyúlt a kormány. Felhatalmazta a királyi biztosokat, hogy mindenütt, ahol ellenállásra találtak, „minden tekintet nélkül katonai karhatalmat” használhatnak. A megyékbe cs. kir. katonasággal visszatérő biztosok erőszakkal feloszlatták a közgyűléseket, az ellenálló vezetőket elfogták és vasra verték, a katonákat a tisztviselők lakására szállásolták be, a tisztviselőket pedig „házi őrizetben” tartották. Így pl. Komárom megyében az alispánt saját házában tartották fogva, Nyitrában bilincsbe verve börtönözték be az alispánt és az egyik főszolgabíró. Nógrádban feloszlatták a megyegyűlést és katonákkal rakták meg a megyeházát, miközben a szolgabírákat egyenként „puhígtatták” a beszállásolt katonák. Zemplénben a tisztikar elfogatása után azonnal kezdetét vette az erőszakos újoncoszás. Zala megyébe gróf Amade Antal királyi biztos segítségére báró Mengen Vilmos vezérlete alatt két osztály dragonyos érkezett. A biztos a közgyűlések tartását felfüggesztette, és a dragonyostiszteket a megyei tisztviselők lakására szállásoltatta be.

A katonai karhatalom fenyegető felvonultatása – csakúgy, mint másutt – Zalában is beváltotta (legalábbis beváltani látszott) a hozzá fűzött reményeket. A katonaság pusztá jelenlétével elérte a kormány, hogy a megye beadta a derekát, és végrehajtották a királyi rendeleteket. A császári abszolutizmus győzelme azonban csak időlegesnek bizonyult; a politikai válság illetően való gyors és drasztikus megoldása végérvényesen megrendítette a magyar nemesség politizáló elitjének a birodalmi kormányzatba vetett hitét. Bizalmatlanná és gyanakvóvá váltak a szentszövetségi rendszer legfőbb támaszával, a cs. kir. hadsereggel szemben is – annak politikai célú karhatalmi bevetésére évtizedekkel később is félelemmel emlékeztek.³

Az 1831-es „kolerázadás” idején a rendi „séreلمي” ellenzék is természetesnek tartotta ugyan a katonaság karhatalmi bevetését, azt azonban felháborodottan vette tudomásul, hogy Pesten, 1831. július 17-én a kolerakordon ellen fellázadt munkásokkal szemben Wernhardt tábornok parancsnoksága alatt felvonuló öt gyalogszázzad, egy lovasszakasz és két ágyú ártatlan nőket és gyermekeket gyilkolt le. Katonai vérengzés az ország szívében! – szörnyedt el a hírről az ellenzék, amely

³ Horváth Mihály: i. m. 1. k. 109–112. o.; Praznonszky Mihály: Az 1822–1823. évi nógrádi rendi ellenállás története. In: A Nógrád Megyei Múzeumok évkönyve, XIII. Salgótarján, 1987. 129–138. o.

annak tulajdonította az esetet, hogy a kivezényelt katonák nem magyarok, hanem idegenek voltak. Az 1832-re összehívott országgyűlés előtt Zemplén, Bihar és Pozsony megye fogalmazott meg olyan követeléseket, hogy a „belső bátorság fenntartására” a jövőben kizárólag a magyar katonaságot használják, „nehogy a fájlalt szomorú esetek ismét előljöhessenek”.⁴

Az 1832/36-os országgyűlésen immár liberális reformkövetelésekkel is fellépő magyar ellenzék ismét törvénytelen eszközökkel, koholt hűtlenségi és felségsértési perekkel készült elnémítani a kormányt. Az ellenzék megfélemlítésének érdekében katonai karhatalommal fogatta el az országgyűlési ifjakat, majd Kossuth Lajossal együtt ráadásul katonai börtönben tartották fogva őket.

Az elfogatások hírére leghamarabb Pest megye reagált. 1836. június 13-i közgyűlésükről feliratot intéztek az uralkodóhoz, amelyben különösen sérelmezték a katonai karhatalom alkalmazását: „nincs törvény, mely megengedné, hogy az ország lakosai akármilyen vétek miatt is katonai hatalommal, mely különben is csak a polgári törvényhatóságok felszólítására használtatik segítségül, megfogattassanak, s ami szinte sérelmes, katonai őrizet alá tetessenek, sőt az 1687. törvénynek az 1723:5. által is megerősített 14. cikkelye egyenesen azt rendeli: hogy miután a vétek elegendőképp bebizonyosodik, a megyék tisztviselői által fogattassanak meg a vétekesek.” A pesti közgyűlésen Benyovszky Péter, Wesselényi és az országgyűlési ifjak (később pedig Kossuth) védőügyvédje ennél is élesebben fogalmazott: „Ő Felsege a végrehajtó hatalmat csak a törvények értelmében, s törvényes Jurisdictionok által gyakorolhatja, a katonai erővel történt ezen elfogattatások által nemcsak személyeink biztosságát kétségesnek kitéve, de alkotmányunkat is sark oszlopaiban megingatva szemlélte.” Hasonló élességgel fogalmazta meg a nemzetet ért sérelmet Nógrád megye 1836. június 20-i közgyűlésén az ellenzéki Prónay János, a megye volt országgyűlési követe: „a polgári törvényhatóságok elmellőzése, s a katonaságnak ilyen célra lett használása alkotmányos rendszerünket gyökerében csonkító sérelem!” Arad vármegye 1836. július 4-én kelt tiltakozó felírása a nemzet alkotmányának „szelleméből merített elv”-re épült: „a katonaság nem a végrehajtó hatalomnak segédeszközül, hanem a közbátorságnak külső ellenségtől fentartására van alkotva, s a belső bátorság ügyében, törvényes szokás szerint is, csak akkor használtathatik segédül, midőn a polgári hatóság ereje a viszály eltávolítására elégtelen”. De „hol van annak szüksége, hogy a legvégső katonai erő fordítottassék oly ifjúknak rabláncra fűzésére, kik atyai hatalom alatt vannak”?!

Az ellenzéki megyék Pest felírásának érvelését, annak logikáját követve, az 1687. évi 14. és az 1723. évi 5. törvénycikkekre hivatkozva ítélték el a kormány törvénytelen eljárását. Pozsony megye 1836. novemberi közgyűlésén a helyi ellenzék több vezetője is éles szavakkal bélyegezte meg a katonai karhatalom indokolatlan alkalmazását. Olgay Gáspár táblabíró kijelentette: „Ahol katonai erőszak a polgári törvényhatóságba ennek tudta nélkül s akarata ellen avatkozhatik, ott szabad alkotmány nem létezhet, mert ezen avatkozás abszolutizmusra vezet”. Somogyi Antal aljegyző a következőképpen érvelt: „Gyakran használ a bíró katonaságot segítségül, hogy törvényes eljárásban testi erő

⁴ *Tilkovszky Lóránt*: Az 1831. évi parasztfelkelés. Bp., 1955. 47–48., 154–155. o.

ellenzése által ne gátoltassék; de azt csak bíró teheti, s nem peres fél, márpedig a királyi Fiscus is csak fél, ő is azon törvények alatt áll, mint más akárki, mégis ő dúlta fel önkényleg fegyveres erővel a polgárok nyugalalmát." Pest megye 1836. novemberi közgyűlése ismét foglalkozott a kérdéssel. Benyovszky Péter ekkor így világított rá a probléma kulcsára: „1715. előtt katonai hatalomról a törvény végrehajtásánál szó sem lehetett, mert a magyarnak a polgári hatóságtól elválasztott ilyenmű katonasága nem is volt, 1715. óta pedig hol van törvény, mely a katonaságnak ily célokra felhasználását megengedné? Ily törvény nincs, pedig alkotmányos országban törvény a fejedelmi jussok kútfeje.” Kimondva vagy kimondatlanul, de mind a kormány, mind pedig az ellenzék párhuzamot vont az országgyűlési ifjak és Martinovicsék katonai segítséggel történt elfogatása között. Az ellenzék egyformán törvénytelennek, az alkotmány sárba tiprásának bélyegezte mindkét eljárást. A kormány részben a megfélemlítés miatt, részben pedig azért hivatkozott rá, hogy ezzel a Lovassyékkal szemben alkalmazott eljárást, mint „bevett szokás”-t igazolja. A kormány egyik alapvető indoka éppen ez volt az ellenzékkel folytatott vitában, amint azt Esztergom megye főispáni helyettese a megye 1836. októberi közgyűlésén nyilvánosan is kijelentette: „ily borzasztó vétek esetében másszor is katonai hatalom használtatott az elfogatásra”. Ezekre a kormányhű tisztviselőkre kívánt támaszkodni az uralkodó, amikor 1836. szeptember 22-i rendeletében (alig néhány hónappal az első elfogatások után) szinte korlátlan hatalommal ruházta fel a tisztújításokon elnöklő főispánokat. Az ellenzék erélyes tiltakozását váltotta ki a rendelet azon része, amelynek értelmében a főispán a legkisebb rendbontás esetén is felfüggeszthette a tisztújítást, bevethette a karhatalmat és tetszése szerint nevezhetett ki új, vagy erősíthetett meg hivatalukban régi tisztviselőket.⁵

A zalai ellenzék a megye 1836. október 3-i közgyűlésén visszautasította a megyei önkormányzatba történő erőszakos beavatkozást, amely nyilvánvalóan összefüggött az elfogatásokkal, és a szabadelvű ellenzéki mozgalom elfojtását tűzte ki célul. Zala – többekkel karöltve – feliratban kérte az uralkodótól a rendelet visszavonását. A megye – Deák Ferenc indítványára – 1836. és 1837. folyamán több ízben is feliratban tiltakozott az uralkodónál Lovassyék, valamint Kossuth törvénytelen elfogatása és pere ellen, 1839-ben pedig a követutasításban is rögzítették, hogy a szólásszabadság ügyében történt egyik legsúlyosabb sérelem éppen az, miszerint „némely felségsértésről vádolt ifjak a polgári hatóságok mellőzésével katonai hatalomkar által fogattak be”.⁶

Miután az 1836-os rendelet végrehajtását a megyék megtagadták, majd az 1839/40-es országgyűlés kompromisszumának eredményeképpen kiszabadultak a politikai foglyok is, a katonai karhatalommal való rendelkezés kérdése – ha nem is rendeződött – de egy időre lekerült a napirendről.

Zala megye egyébként ezekben az években érezhette a cs. kir. katonaság jelenlétének jótékony hatását is. Sobri Jóska több megyét rettegésben tartó

⁵ Ifjúkori iratok. Törvényhatósági Tudósítások. (Kossuth Lajos Összes Munkái VI.) (S. a. r.: Barta István) Bp., 1966. 567., 636., 637., 638., 639., 699., 701., 834., 873., 989., 1000., 1003. o.

⁶ ZML Zala vármegye nemesi közgyűlésének jegyzőkönyvei (kgy. jkv.) 1836:2167.; *Degré Alajos*: Zala megye 1839. évi követutasítása. In: Tanulmányok Deák Ferencről. (Zalai Gyűjtemény, 5.) Zalaegerszeg, 1976. 235. o.

betyárbandáját még a katonai karhatalom bevetésével is csak mintegy másfél esztendei hajtóvadászati után sikerült 1838 tavaszán kézrekeríteni.⁷ Katonai karhatalom tartotta fenn a rendet az 1843-as, emlékezetes zalai követválasztás második, augusztus 31-i fordulójának idején is, amikor a helyi liberálisok visszavágtak a néhány hónappal korábban elszenvedett vereségért. Akkor a zalai liberálisoknak eszükbe sem jutott sérelmezni a dragonyosok jelenlétét, miután a karhatalmat felvonultató főispán, Batthyány Imre gróf az ellenzékkel szimpatizált, és éppen az ő érdekében, a konzervatív kismemesek felheccelt tömegének félreszorítására vetette be a katonaságot.⁸

Amíg a megye főispánja a liberálisokkal rokonszenvezett, nem volt mitől félni a helyi ellenzéknek. Merőben megváltozott azonban a helyzet, amikor 1845 tavaszán Zalában is adminisztrátort, főispáni helyettest ültetett a kormány az ellenzékkel szemben túlzottan is engedékeny Batthyány főispán helyére. Zala megye adminisztrátorává a Tolna megyei Festetics Leó grófot nevezte ki az uralkodó. Festetics személye ellen különösebb kifogása nem lehetett a zalai ellenzéknek, miután a gróf korábban nem viselt hivatalt, nem fejtett ki érdemi politikai tevékenységet, sőt, mint a „kisedővás” és a zenei élet mecénása, inkább támogatta a haladó törekvéseket. A zalai liberálisok a „szeretett” főispán felreállítása és az adminisztrátori rendszer általánosság tétele ellen tiltakoztak, amikor Festeticset hívős – némelyek pedig goromba – fogadtásban részesítették.⁹

Az adminisztrátor ünnepélyes beiktatására a megye 1845. július 14-i közgyűlésén került sor. Elmaradtak ugyan a korábban szokásos fényes külsőségek, de – Deák Ferenc tanácsára – elmaradt a Festetics ellen tervezett tüntetés is, mindössze Csány László, a helyi liberálisok pártvezére engedett meg magának néhány ünnepprontó mondatot.¹⁰ A zalai ellenzék hangadói rendszerint csak a közgyűlések első napjain voltak jelen, amikor az elvi jelentőségű politikai kérdéseket tárgyalták, míg a teljesen hétköznapi, tucatszámra felmerülő ügyek elintézésében már nem vettek részt. Így történt, hogy távollétükben került terítékre a helytartótanácsnak a katonai karhatalom bevetéséről szóló (a bevezetésben már idézett) rendelete is. Ezt a rendeletet akkor – az ellenzék távollétében, hasonlóan a kormányzókéktól érkezett más leiratokhoz – egyszerűen tudomásul vette a megye közgyűlése.¹¹

A zalai ellenzéknek azonban az volt a szokása, hogy elkérte a főjegyzőtől a megyéhez érkezett rendeleteket, és maguk között is megvitaták azokat. Így járhattak el ebben az esetben is, mert Zala megye 1845. augusztus 18-i közgyűlésén, miután már amúgy is szópárbajra került sor az adminisztrátor és a liberális vezetők között, ismét terítékre került a katonai karhatalom alkalmazásáról hozott helytartótanácsi rendelet is. Először ifj. Csúzy Pál (későbbi országgyűlési követ) kért szót. Nem helyeselte sem azt, hogy ilyen fontosságú rendeletet a közgyűlés végén vegyenek napirendre, sem annak egyszerű tudomásul vételét. Azt

7 ZML kgy. jkv. és ir. 1836:2464–2465., 1836:2556., 1837:2., 1838:1277.; Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattára. Fol. Hung. 1419. *Galsai Kovách Ernő* emlékiratai. I. k., 29–39. o.; *Vidos Géza*: Kőszeg városának lovas helyőrségei 1681-től 1912-ig. In: *Dunántúli Szemle*, 1992. 7–8. sz., 251–268. o.

8 *Pesti Hírlap*, 1843. szept. 10. (281. sz.), 613–615. o.; *Világ*, 1843. szept. 9. (72. sz.), 593–594. o.

9 *Molnár András*: Zala megye politikai viszonyai az 1840-es évek második felében. Festetics Leó főispáni helyettes jelentései és emlékirata. In: *Zalai történeti tanulmányok*, 1994 (Zalai Gyűjtemény, 35. sz.) Zalaegerszeg, 1994. 93–182. o.

10 *Pesti Hírlap*, 1845. július 22. (507. sz.), 50. o.; *Nemzeti Újság*, 1845. július 24. (115. sz.), 464. o., július 29. (118. sz.), 473. o.

11 ZML kgy. jkv. 1845:2812.

javasolta tehát, hogy a rendeletet, „mint törvényeinkkel meg nem egyeztethető” tegyék egyszerűen félre. Hasonló szellemben nyilatkozott, de mást indítványozott a zalai liberálisok pártvezére, Csány László: „En ezen [egy] intéző levélnek foglalóját a megyék autonómiájával, s ezeknek a törvényekben gyökerezett kormányzási rendszerével semmiképpen össze nem egyeztethetem, s azt sem, hogy akármely hivatalnok is felelősség nélkül a megyében hatalomkört használhasson; szükségesnek látom tehát végzés által kijelenteni, hogy az egyes polgárok életét és értékét veszélyeztető bűn eseteit, s egyéb a törvényben kitett eseteket kivéve, egy megyei hivatalnok is katonai hatalomkört a megye rendinek közgyűlésben kimondott végzése s határozata nélkül ne használhasson, s ha a bűn eseteinek elnyomására minden megelőző végzés nélkül azt bármely megyei tisztviselő alkalmazni szükségesnek látnák, arról, bármilyen állásban lévő tisztviselő legyen az, a megye kormányának, melly alatt a [rende]lkek egyenesen a megyék közgyűléseztét értik, minden esetre felelősséggel tartozzanak, s ezek szerint a királyi hely[tartó] tanácsnak érintett intéző levelét – olly értelemben, hogy a katonai hatalomkar bárki által is a megyékben felelőssége terhe nélkül használathassák – el nem fogadhatják, mit is a hely[tartó] tanácsnak bejelentvén, megkéretni óhajtaná szónok, hogy jövendőre illy, a törvényekkel össze nem egyeztethető rendelményeknek kiadásá[ra] az 1791:14. értelmében az általa teendő hathatós s erőteljes felterjesztés útján is gátolni méltóztassék.”

Zala megye közgyűlése minden további vita nélkül elfogadta Csány László indítványát, azt jegyzőkönyvben rögzítette, és egy, azzal szó szerint megegyező, a helytartótanácshoz címzett feliratban utasította vissza a rendelet végrehajtását.¹²

Zala tiltakozó feliratára 1845. október 7-én válaszolt a helytartótanács. Válaszlevelében azzal érvelt, hogy a törvényes rend védelme megkívánja a katonai karhatalom bevetésének egységes jogi szabályozását. Ezt indokolják a mind gyakoribb „kihágások”, és egyedül ezzel lehet elejét venni a karhatalom bevetése körüli esetleges vitáknak is. A helytartótanács a kérdés politikai élet azzal igyekezett elfedni, hogy a „halaszthatatlan” esetek példájaként csak a „köztörvényes” bűnözők elleni bevetést említette, mintha kizárólag ezek hathatósabb ártalmatlanná tételét célozná a rendelet. Végezetül azzal kívánták „megnyugtanni” a megyét, hogy a rendelet „szellemével nem ellenkezik, hogy a megye választott tisztviselői, valamint különben, úgy a katonai hatalomkar felkérése esetében is, a megye közönségének kimerítő tudósítással s legszigorúbb felelősséggel tartozzanak.”¹³

Zala megye 1845. november 10-i közgyűlésén az ellenzék hangadói ugyan tudomásul vették a helytartótanács választát, de utalva előző végzésükre, ismét jegyzőkönyvben rögzítették, hogy a „megye kebelében a hatalomkar[ra] használata[ra] bár mely állásban lévő tisztviselő is a megyei közgyűléseileg öszve sereglett karok[ra]k és rendek[re]k minden esetre s mindenkor felelősséggel tartozzék”.¹⁴ Amíg tehát a helytartótanács csupán a „választott” tisztviselők felelősségéről szolt, Zala megye a „bármely állásban lévő tisztviselő” kifejezés alatt

12 *Pesti Hírlap*, 1845. szept. 2. (531. sz.), 150. o.

13 ZML kgy. ir. 1845:4322.

14 Uo.

kifejezetten a főispáni helyettes felelősségét értette. Ebből a közgyűlésen jókora vita kerekedett a megye liberális vezetői és az adminisztrátor között. Az esetről Festetics azt jelentette a kancellárnak: „a rendek egyenesen kimondották, hogy a főispáni hivatal is nékiök tartozzék felelet terhével. Részemről azonban oda nyilatkoztam – így az adminisztrátor –, hogy felelet terhével nékik nem tartoznék, hanem annak, ki éngem választott, s hogy azon esetben, ha visszaélnék hatalmammal vagy állásommal, akkor a tekintetes karoknak és rendeknek nyitva állana a törvényes út, melyen ellenem ahhoz járulhatnak, ki éngem választott”. A Festetics szavait követő zúgást Deák Ferenc csillapította le, mondván: a főispáni helyettes nem ura a megyének, hozzá tartozik ahhoz, nem külön állású. Megyei tisztviselő, aki ugyanúgy felelősséggel tartozik a megye egyetemének, mint más kinevezett tisztviselő, pl. a főjegyző vagy főszámvevő. A helytartótanács leirata ilyen módon újabb alkalmat adott az ellenzék számára arra, hogy napirendre vétesse az adminisztrátori rendszer kiépítésével kapcsolatos – politikai indítékú – közjogi problémákat.¹⁵

A zalai liberálisok aggodalma, hogy a helytartótanács karhatalomról szóló rendelete korlátlan hatalmi visszaélésekre jogosítja fel az adminisztrátorokat, nem volt alaptalan. A durva visszaélés veszélye Zalában ugyan nem fenyegetett, de erre csupán Festetics személye és nem egy általános érvényű jogi szabályozás volt egyelőre a garancia. Más szóval, csupán az adminisztrátorok vérmérsékletétől és szubjektív döntésétől függött, hogy milyen helyzetekben vetik be a katonai karhatalmat – eljárásuknak nem volt semmilyen törvényes akadálya. Így történhetett meg, hogy 1845 augusztusában Luka Sándor honti, majd ugyanezen év decemberében Tisza Lajos bihari adminisztrátor – Horváth Mihály szavaival élve – „fegyverhatalommal csináltak többséget pártjok kisebbségéből” a helyi tisztújításokon; mind Hont, mind pedig Bihar megyében katonai karhatalommal szorította félre és verette szét az ellenzékét az adminisztrátor.¹⁶

E két véresen botrányos tisztújítás fényes bizonyítéka volt az Apponyi-féle kormányzat törekvéseinek. Minden józanul gondolkodó, liberális elkötelezettségű politikus előtt visszavonhatatlanul leleplezte a kormánynak az adminisztrátori rendszer általánossá tételével kapcsolatos szándékait. Luka Sándor és Tisza Lajos eljárásai országos tiltakozási hullámot váltottak ki. Ennek a tiltakozásnak volt az egyik legalapvetőbb megnyilatkozása az a zalai körlevél, amelyet Deák Ferenc felszólalása nyomán 1846. március 3-án fogadott el a megye közgyűlése.¹⁷

A honti és bihari visszaélések ismeretében természetesnek tekinthető, hogy 1847 áprilisában, a közelgő tisztújításra készülve, a zalai liberálisok is azt kérték az adminisztrátortól, hogy a restaurációt „a katonaság mellőzésével tartsa meg”. A főispáni helyettes kitérő választ adott: ő is azt szeretné, ha a rendek fellépése nem adna okot a katonaság bevetésére, ezért a megye közbiztonságának megőrzéséért a pártvezéreket teszi felelőssé.¹⁸ 1847 júniusában azonban, alig néhány nappal a

15 Magyar Országos Levéltár (OL) Magyar Kancelláriai Levéltár. Magyar Királyi Kancellária. A 45 Acta Praesidialia. 1845:870., *Könyi Manó*: Deák Ferenc beszédei. 1829–1847. Bp., 1882. 1 k., 560–562. o.

16 *Horváth Mihály*: i. m. 1. k., 63–64., 73–78. o.; *Szárászberky Nagy József* emlékgjegyzetei Bp., é. n. 125. o.; *Varga János*: „A köszívű ember fia”-nak történeti mintái és forrásai. In: *Tudalomtörténeti Közlemények*, 1964. 5–6. sz., 615–617. o.

17 *Könyi*: i. m. 1. k., 562–587. o.

18 *Budapesti Híradó*, 1847. máj. 2. (585. sz.), 294. o.

tisztújítás előtt, Rummy Károly, a zalai konzervatívok leghírhedtebb kortesvezére, felfegyverzett kismeseivel több alkalommal is a liberális kortesvezérek kúriáira támadt és az ott szervezkedő ellenféllel véres verekedést provokált.¹⁹ Rummy ugyan nem „felső utasításra” zavarta meg a rendet, de tény, hogy fellépése kiváltotta a katonaság bevetését.

„Aggodalommal néztünk a jövőnek elébe, mellynek háttérben főispáni helyettes ur által ide rendelt katonasággal megbarátkozni épen nem tudánk” – idézte fel a liberális ellenzék félelmét a Pesti Hírlap tudósítója. „Azonban fájdalommal s alkotmányos jogaink iránti féltékenységgel láttuk bár a katonaság városunkba lett bejövételét”, tekintettel az előző napok véres összetűzéseire, mégis kénytelenek voltak a rendek „a katonaságnak m[é]ltóságos [f]őispáni [h]elyettes [u]r általi megrendelését jelen esetben a szükség tekintetéből helyeselni, s annak a tisztválasztásnál leendő használatát megrendelni [...]. Egyébiránt valamint egy korábbi végzésökben, úgy jelenleg is kimondták, hogy karhatalmat rendelni, s annak használatával megbízott tisztviselőiket eljárásuk iránt számadásra vonni, a rfendek jogai közé tartozik”.²⁰

Az 1847. június 14-i tisztújításra végül valóban nagy választói tömegeket vonultatott fel mindkét párt. „Midőn elfoglalták a kijelölt helyet” – írta visszaemlékezésében az egyik szemtanú – „az adminisztrátor követelésére ulánus lovas csapat állott fel csatarendben a tér egyik szélétől fogva a másikig, oly móddal, hogy a hely, melyet a két párt betöltött, két részre volt osztva és az ellenfelek nem láthatták egymást. Az egymásnak mondott fenyegető szavak elhaltak a lovasok rendíthetetlen sorai előtt.” Amikor többórás huzavona után visszalépett a konzervatívok alispánjelöltje, s a liberálisok által támogatott Csillagh Lajost választották meg másodalispánná, „egy szempillanatig a nemes földnép és a katonák közti összeütközéstől lehetett tartani. A felülmultak, meggyőzetési boszújokban nem hajtván az őket elválasztó lovasokra, a szabadelvűekre akartak rohanni. Az ulánusok hátráltatták a megtámadókat, és ezek ellentállván, előre szegezett láncsával [sic!] reájuk akartak csapni [...]. De a vezérek oda sietének, visszahúzták embereiket, és a lovasok felemelék láncsaikat.”²¹ Az „alkotmányos szabad választást vésszel fenyegető boru” így ez alkalommal szertefoszlott, sőt, az adminisztrátor által kivezényelt katonaság éppen a Festetics által pártfogolt konzervatívokkal szemben, a liberális párt védelmében lépett fel.

1847. október 4-én reggel követválasztásra gyűlt össze a megye nemessége a zalaegerszegi megyeházán. Mielőtt azonban a megye főispáni helyettese hozzáfoghatott volna az országgyűlés összehívását bejelentő királyi meghívólevél ünnepélyes kihirdetéséhez, a helyi liberális ellenzék több képviselője szóvátette, „hogy mai napon, itten Zalaegerszegen, mint a közdolgok folytatása helyén, hol egyébiránt a hadfogadói kormányt kivéve rendes katonaság nem tanyáz, nemcsak bent a városban több helyeken dzsidás katonaságot, s ennek tisztjeit szemlélek,

19 ZML Tisztviselők után maradt hivatali iratok. Kerkápoly István első alispán hivatalos iratai. 1847. jún. 10–13.

20 *Pesti Hírlap*, 1847. június 27. (904. sz.), 418. o.

21 *Gerandó Ágost*: Politikai közszellem Magyarhonban. 1. rész. Pest, 1848. 104–105. o.; *Török Pál*: Gróf Festetics Leó (1800–1884) emlékiratai. In: *Napkelet*, 1928. 21. sz., 649. o.

hanem hogy éppen a választásra kitűzött napon a városon kívül a mezőn egy század dzsidás katonaságot hadi rendbe ki-, s felállítottak tapasztaltak”.²²

Az ellenzék tiltakozását követően ismét heves vita bontakozott ki arról, hogy ki és milyen körülmények között rendelheti el a katonai karhatalom bevetését. A konzervatív Budapesti Híradó tudósítója szerint a liberális ellenzék már előző nap elhatározta, hogy a legcsekélyebb gyanús jelre napirendre tűzi a katonai karhatalom bevetésének kérdését. Ilyen módon a követválasztást megelőző vita előre megbeszélte „forgatókönyv” szerint zajlott le, anélkül, hogy arra a főispán eljárása tényleges alapot szolgáltatott volna. A konzervatívok véleménye szerint nem állt fenn a visszaélés veszélye, a kérdést csupán a liberálisok élezték ki (és nagyították fel mesterségesen), hogy ezzel is lejárássák a főispáni helyettes tekintélyét.²³ A konzervatív vádakban persze volt némi igazság. A zalai liberálisok (különösen a mozgalom radikális vezetői) valóban minden lehetőséget megragadtak, hogy „beleköthessenek” az adminisztrátorba. Figyelték minden mozdulatát, várták, hol hibázik és a legapróbb „botlásokat” is a közgyűlés elé vitték. Mindez azonban nem a főispáni helyettes személye, hanem az adminisztrátori rendszer egésze ellen irányult: a liberális ellenzék elvi jelentőséget tulajdonított minden megnyilatkozásnak. Ahogy a főispáni helyettesek egyéb „bűneit”, a katonai karhatalom bevetésének kérdését sem csupán egyedi esetek és sérelmek alapján, hanem közjogi alapon, az egész nemzet „alkotmányának” védelmében vetette fel a zalai ellenzék.²⁴

A liberális taktika szerves része a „sérelmek” felnagyítása, ennek egyik eszköze pedig a nyilvánosság kiterjesztése volt. Az október 4-i vita „tanulságait” és az ellenzék véleményét ugyan a megye közgyűlési jegyzőkönyvében is rögzítették, de ez a feljegyzés nem magát a vitát, csupán annak végeredményét tartalmazza.²⁵ A vita teljes szövege abban a „Gyorsírói jegyzék”-ben található meg, amelyet a megye által kitanítatott és fizetett helyi gyorsírók készítettek. Zala megye ugyanis azért, hogy a közgyűléseken elhangzó vitákat, főként pedig Deák Ferenc mértékadó beszédeit híven megörökítse, még 1845 augusztusában felfogadott egy országgyűlési gyorsírót, Lukács Jánost, hogy zalai ifjakat is tanítson meg a gyorsírásra. Tanítványai, Árvay István ügyész és Babos Kálmán jegyző már 1846 júliusában sikeres gyorsírói vizsgát tettek, és kinevezték őket Zala megye hivatalos gyorsíróivá, azzal a feladattal, hogy a közgyűléseken „a nevezetes tárgyakat, és jeles szónoklatokat rendesen feljegyezvén s letisztáztván, a megye levéltárában eltétel végett azokat a nemes vármegyének bemutassák”. Árvay István és Babos Kálmán ezután minden közgyűlés fontosabb szónoklatait lejegyezte, és ennek alapján részletes tudósításokat írt a Pesti Hírlap számára. Az október 4-i, követválasztást megelőző vita letisztázott „gyorsírói jegyzék”-e Árvay kezeiről, és az ő szignója (-y) található a Pesti Hírlapban megjelent, némileg lerövidített változat alatt is. A vita lényegét az alábbiakban az eredeti, a vármegye levéltárában letétbe helyezett „gyorsírói jegyzék” alapján foglaljuk össze.²⁶

22 ZML kgy. jkv. 1847:3614.

23 Budapesti Híradó, 1847. okt. 15. (679. sz.), 261. o.

24 Ferenczi Zoltán: Deák élete. Bp., 1904. 2. k., 2–39. o.

25 ZML kgy. jkv. 1847:3614.

26 ZML kgy. ir. 1847:3889. V. ö.: Molnár András: Gyorsírók a reformkori megyegyűléseken. Lukács János vasi és zalai tevékenysége (1845–1846.) In: Vasi Szemle, 1990. 2. sz., 247–255. o.

A főispáni helyettes bevezető szavai után a betegsége miatt távol levő Deák Ferenc és Csány László kivételével a zalai liberális ellenzék csaknem valamennyi jelentős hangadója felszólalt, hogy sérelmezze az adminisztrátor eljárását. A helyi konzervatívok mindvégig hallgattak, senki sem kelt Festetics védelmére!

Az ellenzéki felszólalások sorát a közismerten radikális és robbanékony (1848-as alispán és kormánybiztos) Horváth Vilmos kezdte. Bejelentette, hogy a főispáni helyettes a rendek megkerülésével, azok sérelmére katonaságot állíttatott fel a követválasztás előtt a város határában. Hivatkozva arra, hogy a rendek többször kimondták: erre a főispánnak nincs joga, indítványozta, hogy a katonaság elküldése előtt ne kezdjék meg a követválasztást. Csatlakozott hozzá Zalabéri Horváth János cs. kir. kamarás (volt alispán és országgyűlési követ), aki előbb felolvastatta a megyének ez ügyre vonatkozó 1845-ös határozatait, majd emlékeztetett arra, hogy a tisztújítás idején sem szívesen látta az ellenzék a felvonuló katonaságot, de akkor mégis kénytelenek voltak jóváhagyni a bevetésüket, mert tartani lehetett a rendbontástól. Most viszont, mivel senki sem veszélyezteti a közbiztonságot, semmi nem indokolja a katonaság jelenlétét. Kérdőre vonta a főispáni helytestet, hogy miért nem értesítette szándékáról már előzőleg a rendeket. Zalabéri Horváth János jegyzőkönyvbe kívánta foglaltatni, hogy az adminisztrátor önkényesen rendelkezett a katonasággal, holott erre csak a rendek egyetértésével lenne joga.

Válaszul az ellene felhozott vádakra Festetics Leó azt próbálta bizonygatni, hogy a katonaság szinte csak véletlenül került ide, mert amúgy is erre kellett volna átvonulniuk, csupán egy nappal korábban. Ő ugyan megpróbálta értesíteni a rendeket, de mindenkit István főherceg zalai látogatása foglalt el. Ő csupán pusztá elővigyázatosságból cselekedett, hogy ha mégis baj történne, kéznél legyen a katonaság. Javasolta, hogy a vitát a követválasztás utánra halasszák. A jelenlevők véleménye azonban az volt, hogy most kell tisztázni az ügyet, ezért folytatták a főispáni helyettes felelősségre vonását. Zalabéri Horváth János kijelentette, hogy „a rend fenntartása nem ad jogot más jogaink sértésére”. Festetics már egy héttel korábban írt egy levelet a katonák parancsnokának, bőven lett volna ideje erről tájékoztatni a rendeket. A katonák eredetileg nem erre vonultak volna, a megyeszékhelyet csak kitérővel, az adminisztrátor kifejezett kérésére ejtették útba! A főispáni helyettes erre azt válaszolta, hogy ő csupán egy összekötő tisztet kért a parancsnoknak írott levelében.

A zalai liberálisok mérsékeltőbb szárnyához tartozó Csertán Sándor (1848-as képviselő és kormánybiztos) szerint nem véletlenül rendelte ide a katonaságot az adminisztrátor. Csertán jegyzőkönyvbe kívánta vétetni, hogy a rendek elítélik a törvénytelen cselekedetet. Követelte továbbá a katonaság azonnali elvezénylését, mert azt (más ellenfél nem lévén) csakis az ellenzék megfélemlítésére állíthatta fel az adminisztrátor. Ezután Deák Ferenc sógora, a máskor oly higgadt Oszterhueber József szólalt fel. Emlékeztette a rendeket arra, hogy „számos esetek mutatkoztak e Hazában, hogy a behozott új rendszerrel felállított [főispáni] helyettesek nem csak katonaságot, hanem a megyei szolgákat is mint ellenséget állíták fel a megyei [rende]k ellenében. Sőt történt még az is, hogy a főispán a rendes katonaságot a megye teremében állítja fel, és egyenesen szuronyok közt kellett a [rende]knek ügyeiket végezni”. Az országgyűlés elé kell tehát terjeszteni a sérelmeket és utasításul kell adni a követeknek, hogy „sem a főispánnak, sem a helyettesnek a

megye határozata nélkül soha, semmi esetben a status ellen karhatalmat alkalmazni szabad ne legyen”. Minden kétséget kizáróan a főispán rendelte ide a katonaságot, és addig ne folytassa a közgyűlés a tanácskozást, amíg el nem takarodnak!

Véleményéhez csatlakozott Hertelendy György (Deák távoli rokona), a veszprémi püspök sümegei uradalmának liberálisokkal rokonszervező ügyvédje. Szerinte a katonaságot előre megfontolt szándékkal rendelte ide az adminisztrátor, már csak az van hátra, hogy az „felszólíttassék physicalai erő gyakorlatára”! Lehetetlennek tartotta, hogy a főispáni helyettesnek ne lett volna ideje értesíteni a rendeket. Indítványozta: ne csupán Zala megye, hanem az egész „nemzet legyen biztosítva, hogy békés nép ellen physicalai erő nem fog alkalmaztatni”. Szerezzen a megye érvényt korábbi határozatainak és tiltsa el a főispáni helyettest az efféle intézkedésektől, az ügyet pedig vigyék a követutasítást kidolgozó megyei választmány elé.

Glavina Lajos ügyvéd (1848-as képviselő) véleménye szerint „annak, hogy a katonaságot csak a [rende]k rendelhetik meg, a törvényekben is világos nyoma van, mert ez nem más, mint karhatalom, azt pedig nyilván mondja a törvény, hogy karhatalmat csak a megye közönsége rendelhet”. Ebből kiindulva tehát akár véletlen a katonaság iderendelése, akár nem, mindenképpen törvénytelen, mert ahhoz a megye nem járult hozzá, ezért csatlakozik Hertelendy György indítványához. Kerkápoly István első alispán (volt országgyűlési követ) előadta, hogy a főispáni helyettes már szeptember 26-án említette neki a katonaság bevetésének gondolatát, de csak négy szemközt. Sérelmezte azonban az alispán, hogy szándékát hivatalosan sem vele, sem a megye más, illetékes tisztviselőjével nem közölte.

Az adminisztrátor ekkor bejelentette, hogy már intézkedett a katonaság visszavonásáról. Mentegetődött, hogy ő nem akart senkit sem megfélemlíteni, csupán királya parancsát teljesítette, és ezután is ezt fogja tenni. Hertelendy György nem értett egyet az utóbbi megjegyzéssel, és kijelentette, hogy a rendek nem kérik, de követelik a katonaság eltávolítását és a sérelem jogorvoslását. Megjegyezte, hogy az adminisztrátornak a katonaság elküldésére ugyanúgy nincs joga, mint annak kirendelésére. Indítványozta, hogy jelöljön ki a közgyűlés egy küldöttséget a katonaság elvonulásának igazolására. A vita azonban itt félbeszakadt, mert a gyűlésteremben megjelent a katonák kapitánya, és bejelentette, hogy a felállított katonaság feloszlott és beszállásolták őket a szomszéd faluba. Miután mind Zalabéri Horváth János, mind Hertelendy György hitelt érdemlőnek ismerték el a kapitány jelentését, megszűnt az ellenzék aggodalma, és a vita véget ért.

A követek megválasztása ezután rövid idő alatt, minden zavar nélkül megtörtént. A megye követutasítását három nap múlva, október 7-én fogadta el a közgyűlés. Ennek 7. pontja kimondta: „Sérelem, hogy némely megyék főispánjai, de leginkább azoknak helyettesei a köztanácskozások alkalmával a jó rend fenntartásának ürügye alatt a megye [rende]ilnek tudta, híre és befolyása nélkül katonai hatalomkört alkalmaznak. A nemzet függetlenségét, s köztanácskozási szabadságot sértő ezen eseményeknek megszüntetését, s a törvénysértőknek megbüntetését szinte szorgalmazni fogják.”²⁷

²⁷ ZML Országgyűlési iratok. Zala megye 1847. évi országgyűlési követutasítása. V. ö. *Pesti Hírlap*, 1847. okt. 17. (968. sz.), 253. o.

Hiába igyekezett a Budapesti Híradó konzervatív tudósítója a zalai ellenzék fellépését elbagatelizálni, a liberálisokat szörszálhasogatónak és a katonai beavatkozás veszélyét képtelenségnek feltüntetni, az elkövetkező hetek eseményei az ellenzék aggodalmait igazolták. Nógrád megye október 17-i követválasztására a törvényhatóság előzetes hozzájárulása nélkül vezényelt katonaságot gróf de La Motte Antal adminisztrátor. Jóllehet két, egymás ellen felbőszített tábor állt szemben, ez csak részben indokolhatta a katonaság felvonultatását. A nógrádi ellenzék különösen sérelmesnek találta, hogy a katonaság – mindeddig példa nélkül álló módon – már a korteskedésbe is beavatkozott!²⁸

1847. október 18-án Szombathelyen történt az adminisztrátori rendszer egyik legsúlyosabb visszaélése. Ezen a napon került sor Vas megye követválasztására. A megyeház előtti téren már 8 óra tájban gyülekezni kezdtek a szavazásra jogosult nemesek, köztük különösen nagy számban a liberális követjelölt, Bertha Antal táblabíró hívei. Az adminisztrátor, gróf Zichy-Ferraris Bódog azonban ahelyett, hogy a már többször is sürgetett szavazást elrendelte volna, úgy fél tíz körül egyszerre csak – mindenféle szavazás nélkül – kijelentette, hogy a többség akaratából Vidos József és Szabó Miklós lesznek a megye követei. Az országgyűlési meghívólevél felolvasására csak ezután, mégpedig egyre növekvő ingerültség és bekiabálások közepette került sor. Amikor pedig a megyeháza ablakába kifüggesztették a „megválasztott” követek nevét tartalmazó táblát, elszabadultak az indulatok. A szavazás lehetőségétől jogtalanul megfosztott nemesek kövekkel és botokkal kezdtek el hajigálni a megyeháza ablakait. Ekkor a rendfenntartásra az adminisztrátor által már előzőleg a helyszínrre rendelt dzsidás lovas katonaság kivont karddal és leeresztett lándzsákkal a szavazást követelő tömegre rontott. A brutális támadás következtében – amint a Pesti Hírlap írta – „sokan legázoltattak, többen megsebesítettek a megfutamlók, sőt a magánházakba menekültek is üldöztek”. A konzervatív Nemzeti Ujság is kénytelen volt elismerni, hogy „emberhalál nem történt ugyan, de több ártatlan néző átlukgattott ruhával, mások pedig vérben úszó fővel, és megsebesített tagokkal futamodtak meg, vagy hurcoltattak el a színhelyről”. A katonaság „utálatot gerjesztő hóhérkodás”-át még az adminisztrátor hívei is nehezményezték. „Láttam saját szememmel, mint vagdaltak a széjjel futó, de nem elég gyorsan futni tudó nép közé, nem kíméltek ők semmit és senkit” – vetette szemére a történeteket Zichy Bódognak Kőszeghy Antal táblabíró.

Vas megye 1847. november 8-i közgyűlésén – immár a pozsonyi országgyűlésen tartózkodó adminisztrátor és a botrányos körülmények között „megválasztott” követek távollétében – az ellenzék követelte „a katonaság által elkövetett vérengzés” kivizsgálását. Vas megye közgyűlése az ellenzék indítványa nyomán jegyzőkönyvében ítélte el „a katona karhatalomnak rosszul történt alkalmazását, mely a választásra öszvegyült nemességnek a katonaság által elkövetett megtámadására és üldözésére fajult”. Azért pedig, hogy a „gyászos eredményre fajulható katonai hatalomkar alkalmazása már előzőleg mellőztessék”, utasította a

²⁸ *Pesti Hírlap*, 1847. okt. 28. (974. sz.), 276. o.; *Praznovszky Mihály*: Politikai harcok Nógrád megyében Madách Imre részvételével 1846–1848. In: A Nógrád Megyei Múzeumok évkönyve, IX. Salgótarján, 1983. 60–61. o.

közgyűlés a megye követeit, hogy a főispánok és adminisztrátorok „jogának szigorú törvények által leendő korlátozását, s felelőségének életbe léptetését szorgalmazzák”. Elrendelték egyúttal azt is, hogy „jövőre a katonai hatalomkarnak akár közgyűlések, akár választások alatt leendő alkalmazása egyedül közgyűlési végzés által eszközöltessék”.²⁹

Az 1847 novemberében kezdődött pozsonyi diéta alsó táblájának kerületi ülése egy választmányt bízott meg az adminisztrátori rendszer bevezetése nyomán keletkezett sérelmek összegyűjtésével. Az adminisztrátorok visszaéléseit összegző bizottság vezetője Kossuth volt, aki maga is a helytartótanács 1845. június 10-i rendeletét tartotta az egyik legsúlyosabb törvénytelenységnek. „Innen van aztán – így Kossuth – az idegen fegyveres erőnek nem csak tiszt- és követválasztásoknál, gyakran szükség nélkül, gyakran megyei határozat ellenére, de még tanácskozási közgyűléseken is, vérengzéssel összekötött gyakori botrányos használata.” A választmány 1848. március 1-én kelt hivatalos jelentése Kossuth véleményét az alábbiakkal toldotta meg:

„Több megyék ez [mármint a helytartótanács rendelete – M. A.] ellen tiltakoztak, s határozatokat hoztak, hogy katonai karhatalom a megyében csak megyei határozat következtében alkalmaztassék; és ámbár a megyei határozatokat a főispánok törvény szerint meg nem változtathatják, még is az utóbbi három évben a katonaság nem csak tiszt és követválasztásoknál megyei határozat ellenére igen sűrűen, s több helyütt a nélkül, hogy ok volt volna reá, fegyverek s letipratás használatával is alkalmaztatott, – de még közgyűlési tanácskozások is részint fegyveres erő által vérengzés közt szét üzettek, részint idegen katonaság felállításával szabad álladalmukban megsértettek. Ismeretes a Bihari véres esemény 1845 Decemberről, hol már előbb is ugyan azon évben a tisztválasztási gyűlés alkalmával a megye rendei a tanácskozási teremből szuronyokkal üzettek ki. Ismeretes az, hogy Hontban a főispáni helyettes 1845 augusztusban, három napon át tartott egy nyílt fészert alatti közgyűlést, hogy a tanácskozó R[ende]lket német lovas katonaság fogta körül, – ismeretesen azon számtalan esetek, melyekben a katonaság nem a megye kívánságára, hanem határozata s tiltakozása ellenére tiszt és követválasztásoknál alkalmaztatott. A mi maga eléggé bizonyítja, hogy ez több helyen nem a pártok összeütközésének eltávoztatására, hanem a főispán, vagy administrator pártjának gyámolítása végett történt.”³⁰

A helytartótanács önmagában véve jelentéktelennek tűnő, de az adott belpolitikai helyzetben mégis – mint láttuk – bonyodalmak és visszaélések egész sorozatát elindító (a megyei önkormányzatok alkotmányos függetlenségét súlyosan sértő) intézkedése végül a Batthyány-kormány belügyminiszterének 1848. április 16-án, az adminisztrátori rendszer felszámolásáról kiadott rendeletével veszítette el hatályát.³¹

²⁹ Molnár András: Metternich sógora Vas megyében. Zichy-Ferraris Bódog adminisztrátorsága 1845–1847. In: *Vasi Szemle*, 1992. 3. sz., 362–364. o.

³⁰ Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847/48. (*Kossuth Lajos Összes Munkái XI.*) (S. a. r.: *Barta István*) Bp., 1951. 578., 603. o.

³¹ ZML Zala vármegye állandó bizottmányának iratai. 1848:10: